

УДК 371 – 053.2

Галина Кемінь, кандидат педагогічних наук, доцент
Ірина Волошанська, кандидат педагогічних наук, доцент
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається проблема формування у студентів вищих навчальних закладів комунікативної компетенції на заняттях англійської мови. Проаналізовано зміст та сутність комунікативної компетенції, з'ясовано вікові особливості юнацького віку, виділено умови, форми та методи формування комунікативної компетенції у студентів на заняттях іноземної мови.

Ключові слова: комунікативна компетенція, комунікативна ситуація, іноземна мова, студент, вчитель, форми, методи, умови.

Лит. 14.

Галина Кеминь, кандидат педагогических наук, доцент
Ирина Волошанская, кандидат педагогических наук, доцент
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ФОРМИРОВАНИЕ У СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОГО ЯЗЫКА

В статье рассматривается проблема формирования у студентов высших учебных заведений коммуникативной компетенции на занятиях английского языка. Проанализировано содержание и сущность коммуникативной компетенции, выяснены вековые особенности юношеского возраста, выделены условия, формы и методы формирования коммуникативной компетенции у студентов на занятиях иностранного языка.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, коммуникативная ситуация, иностранный язык, студент, учитель, формы, методы, условия.

Galyna Keminj, Ph.D. (Pedagogic), Docent
Iryna Voloshanska, Ph.D. (Pedagogic), Docent of Drohobych State
Pedagogical University by I. Franko

FORMING OF STUDENTS' COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE PROCESS OF STUDYING THE ENGLISH LANGUAGE

The article deals with the problem of forming of students' communicative competence in the process of studying the English language. The content of communicative competence is analysed, students' psychological features are revealed, the main conditions, forms and methods for forming of students' communicative competence in the process of studying the English language are distinguished.

Keywords: communication, communicative competence, foreign language, student, teacher, conditions, forms, methods.

Актуальність проблеми. Сучасна політика України спрямована на зміцнення політичних, економічних та культурних взаємозв'язків з іншими країнами, на розвиток ринкових відносин, розширення міжнародних контактів. Це зумовило виникнення соціального замовлення, яке полягає у практичному оволодінні іноземною мовою. Сьогодні основною метою навчання іноземних мов стає розвиток здібностей студентів використовувати іноземну мову з представниками інших культур, формування такого рівня комунікативної компетенції, який був би достатнім для здійснення спілкування у певних

комунікативних сферах. Для цього вони повинні мати сформований достатній рівень мовної та мовленнєвої компетенції, соціокультурної та соціолінгвістичної компетенції, дискурсивної компетенції.

Комунікативна компетенція є найважливішим елементом у процесі вивчення іноземної мови, оскільки вона проявляється у всіх життєвих сферах та від ступені її сформованості залежить здатність людини адекватно орієнтуватися та поводитися в різних соціальних ситуаціях. Таке завдання ставилось перед учителями ще в школі. У "Концепції мовної освіти в Україні", авторами якої є О.М. Беляєв, М.С. Вашуленко, В.М. Плахотник,

сказано, що: “У школі не повинна мати місце зайва теоретизація, вербальне заучування граматичних положень та правил. Основним стержнем занять має бути всебічний розвиток усного та письмового мовлення учнів. Процес навчання здійснюється у певній системі на основі комунікативно-діяльнісного підходу” [2, 21]. Проте, досягти високого рівня комунікативної компетенції в англійській мові, не живучи серед її носіїв, справа дуже важка. Необхідно змінювати традиційну методику викладання та знаходити нові форми і методи навчання, створювати сприятливі умови, які допоможуть студентам використати засвоєний матеріал в усному мовленні.

Аналіз останніх публікацій. Цікавими та корисними у педагогічній діяльності є праці, присвячені вивченню особливостей культури спілкування й розвитку комунікативних здібностей у професійній діяльності спеціаліста (О.А. Басва, Г.В. Бороздіна, О.І. Даниленко, О.І. Ілляєва, О.М. Казарцева, С.В. Мельникова та ін.). Комунікативний метод навчання іноземних мов знайшов відображення в роботах з психології та методики (О.О. Леонтьєв, І.О. Зимня, Ю.І. Пассов, С.Ф. Шатілов, Г.В. Рогова та інші). Проблема вивчення мови у процесі мовленнєвої діяльності досліджено у працях Г.Є. Пасова, О.О. Бодальова, О.В. Киричука, Н.В. Кузьміної, В.А. Семіченко, В.В. Виноградова, Г.О. Винокура, О.О. Потебні, А.А. Шахматова, Л.В. Щерби.

Метою статті є проаналізувати зміст комунікативної компетенції, з’ясувати вікові особливості юнацького віку, виділити форми, методи та умови для формування комунікативної компетенції у студентів на заняттях іноземної мови.

Вклад основного матеріалу. Комунікативна компетенція – це знання, уміння та навички, необхідні для розуміння чужих та породження власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування. Вона включає в себе знання основних понять лінгвістики мови – стилі, типи, способи зв’язку речень у тексті тощо; уміння та навички аналізу тексту та власне комунікативні уміння – уміння та навички мовленнєвого спілкування стосовно до різних сфер та ситуацій спілкування, з урахуванням адресату та цілі [5].

Комунікативна компетенція студентів з іноземної мови полягає в умінні вести діалог, сприймати, відтворювати і створювати усні і письмові висловлення різних типів, стилів і жанрів. Студентам потрібно розвивати мовленнєву, мовну, дискурсивну, соціокультурну та соціолінгвістичну компетенції.

Існують різні підходи до навчання іноземної мови: біхевіористський, інтуїтивно-свідомий, свідомий пізнавальний та комунікативний. Комунікативної компетенції студенти набувають при вивченні мови за комунікативним методом навчання, оскільки головною метою тут виступає не накопичення знань, а оволодіння діяльністю іншомовного мовленнєвого спілкування. Значна увага приділяється навчанню дискусійного спілкування.

Розвитку комунікативної компетенції в студентів сприяють їхні вікові особливості. У них проявляється велике прагнення до самовираження, самоствердження, до можливості відстоювати свої погляди та переконання. Вони негативно ставляться до спрощених форм роботи, потребують діяльності, яка б стимулювала мисленнєві процеси. Їм притаманний високий рівень інтелектуально-емоційного розвитку, а це сприяє використанню матеріалу, що стимулює обмін думками та спонукає до роздумів. Щоб викликати глибокий емоційний відгук студента, слід поставити його перед актуальною для нього проблемою, яка спонукає до самостійного мислення та формування висновків [1, 8].

У цьому віці відбуваються якісні зміни в мисленні. Воно характеризується високим рівнем узагальнення та абстрагування, стає більш системним і критичним. Тобто, юнаки здатні критично аналізувати інформацію, пояснювати причини виникнення певних явищ, аргументувати та доводити правдивість чи помилковість певних положень, тощо [4; 6]. Педагога вони сприймають не як того, хто ними керує, а як того, хто може підказати потрібні мовні та мовленнєві засоби для оформлення їхньої власної думки.

При реалізації комунікативних методів навчання важливою є інформативна компетенція тих, хто навчається спілкуванню англійською мовою. Вона включає у себе такі елементи:

- інформаційні “фрейми” (frames) – орієнтацію у певній галузі знань;
- сформовані знання (schemata);
- загальну орієнтацію у мовній картині світу (language representation);
- фонові знання (background knowledge) – загальний кругозір, інтелектуальний рівень розвитку;
- основні світоглядні установки (general knowledge) [11].

Формуванню комунікативної компетенції студентів з англійської мови сприятимуть завдання Я.В. Ушакової на зразок “інформаційної нерівності” (information gap):

- picture gap (усі учасники навчально-рольової

гри мають майже однакові тематичні картинки, деякі зображення відрізняються, відмінності необхідно виявити за допомогою питань, не маючи можливості бачити картинку партнера);

- text gap (студенти мають аналогічні тексти або фрагменти того самого тексту, який запропонований комусь із них, але в інших можуть бути відсутні деякі відомості, і недостачу інформації потрібно поповнити);

- knowledge gap (один студент має інформацію, якої немає в іншого, і її необхідно отримати у ході обговорення);

- belief gap (студенти мають різні точки зору, а потрібно виробити єдину думку, дійти спільного знаменника);

- reasoning gap (учасники розмови мають різні докази, які потрібно зіставити і узагальнити) [11].

Методикою проведення нетрадиційних вправ для розвитку комунікативної компетенції займався іноземний науковець Jill Hadfield. [13]. На основі вправ, запропонованих цими методистами, було проведено експеримент, результати якого підтвердили ефективність вивчення англійської мови, використовуючи такі типи вправ:

- smile (студенти підходять один до одного із обов'язковою посмішкою обмінюються репліками);

- meggu-go-round (учасники утворюють зовнішнє і внутрішнє коло і, рухаючись за годинниковою стрілкою, обмінюються репліками за запропонованою тематикою);

- contact (учасники підходять один до одного і вчатьсь вдало розпочинати бесіду);

- kind words (кожен висловлює задоволення від спілкування, робить іншому компліменти, говорить будь-які приємні слова на адресу співбесідника);

Такі вправи спонукали студентів бути активними, самостійно виражати свої думки, тобто сприяли формуванню комунікативної компетенції.

У завданнях можна використовувати ті самі, постійні, наскрізні персонажі: репортер, автор, лідер, песиміст, оптиміст, скептик, популярні казкові персонажі, улюблені герої літературних творів, їхня мовленнєва поведінка визначається професією, характером або "попереднім життям" у творі. Доцільним інколи видається "зіткнення" різних масок, що поміщені в одну ситуацію. Наприклад, яким би чином оптиміст, песиміст і скептик оцінили виступ рок ансамблю, який вони втрюх відвідали [3].

Для формування комунікативної компетенції студентів з іноземної мови необхідно створювати комунікативні ситуації, оскільки вони

допомагають наблизити процес навчання до природних умов спілкування, навчити спілкуванню в певних життєвих ситуаціях. Теми для створення таких ситуацій можуть бути різноманітними, хоча найефективніші будуть саме ті, що викликають зацікавленість у студентів. Для вищих навчальних закладів, які готують спеціалістів, першорядним є якомога рання професіоналізація навчання іноземної мови, тому при визначенні змісту навчання перевага віддається тій чи іншій сфері спілкування. А також надзвичайно важливим є створення ситуацій, пов'язаних з культурою життя та реаліями країни, мова якої вивчається. Актуальні юнацькі проблеми є: проблема СНІДу; забруднення навколишнього середовища; проблема впливу телебачення на молодь; наявності особистих грошей та підробітку; проблема залежності від комп'ютера; стосунків між батьками та дітьми; проблема навчання та стосунків з наставниками й одногрупниками [12].

Для створення комунікативних ситуацій необхідно впевнитись у інформативній обізнаності студентів, достатності лексичних та граматичних знань з певної тематики. Іноді перед створенням таких ситуацій необхідно надати інформацію.

Комунікативні ситуації можуть створюватися на уроці чи в позаурочний час. Це може бути комбінований урок, урок-лекція, урок-симінар, урок-екскурсія, вечори, вікторини, уроки-семінари, уроки контролю й корекції знань та ін., у вигляді фронтальної, групової, парної, індивідуальної роботи.

Обговорення комунікативних ситуацій може відбуватися в малих групах або усім класом. Зарубіжні вчені вважають, що групу доцільно ділити на декілька незалежних груп для декількох обговорень, під час яких усі студенти братимуть участь в обговоренні, після чого можна запропонувати викласти ставлення груп до проблеми усім разом [14, 18 – 23].

Для створення комунікативних ситуацій використовують різні засоби: прості словесні засоби (підручник та інші друковані тексти), прості візуальні засоби (картини, карти тощо), складні механічні візуальні засоби, аудіальні, візуальні, засоби автоматизування процесу навчання. Отже для створення комунікативних ситуацій можна використовувати художні та нехудожні матеріали, вербально-зображальні матеріали. Однак необхідно упевнитися в тому, чи є усе необхідне для їх створення: магнітофон, відеоманітофон, необхідна кількість друкованих матеріалів тощо. Чи матеріал доступний для студентів з певним рівнем комунікативної підготовки.

Студенти часто під час обговорення ситуацій виконують рольові ігри. Ролі можуть бути найрізноманітніші. Вважають, що юнакам краще давати ролі їхніх ровесників, тому що вони добре розуміють, чого хочуть, що почувають. Хоча іноді їм подобається виконувати ролі, які не притаманні їм у повсякденному житті [9].

Для того, щоб обговорення старшокласниками проблем відбулося на належному рівні, вчителю слід урахувати рівень їхньої мовної та мовленнєвої підготовки. Відповідно до цього викладач може запропонувати комунікативну ситуацію та вирішити її разом зі студентами (на початковому етапі вивчення теми, або в групі, де рівень мовної та мовленнєвої підготовки невисокий), може сформулювати її, а студенти вирішуватимуть її самостійно (вчитель частково пропонує мовний і мовленнєвий матеріал, до якого студенти додають той матеріал, що вони раніше вивчили), або ж студенти самі сформулюють ситуацію і шляхи її вирішення. Отже, часто вчитель сам представляє проблему або може доручити зробити це одному зі студентів або студентам, попередньо проінформувавши їх [8, 108].

Для формування комунікативної компетенції застосовують такі форми: “скетч”, “рольова гра”, “круглий стіл”, “дискусія”.

Скетч – це коротка сценка, що розігрується згідно із запропонованою проблемною ситуацією, де вказуються дійові особи, їхній соціальний статус, рольова поведінка. Скетч, на відміну від рольової гри, характеризується меншою складністю і свободою мовленнєвої поведінки персонажів. У вигляді скетчів можуть бути розіграні невеличкі сюжети соціально-побутової сфери.

Рольова гра дає змогу моделювати ситуації реального спілкування і відрізняється, передовсім, свободою і спонтанністю мовленнєвої і немовленнєвої поведінки персонажів. Рольова гра передбачає наявність певної кількості учасників, а також ігрової проблемної ситуації, у якій вони діють. Кожен учасник у ході гри організовує свою поведінку залежно від того, як себе поведуть партнери, і від своєї комунікативної цілі. Підсумком гри повинно стати розв’язання конфлікту.

Круглий стіл – це обмін думками з будь-якого питання, проблеми, що цікавить учасників спілкування. Той, хто бере участь у “круглому столі”, навчається висловлюватися від свого імені. Проблеми, що обговорюються за “круглим столом”, можуть бути різноманітними: соціальними, країнознавчими, морально-етичними тощо. Участь у “круглому столі” вимагає від

студентів високого рівня володіння лексикою, граматику і наявності певних знань з проблеми чи певної галузі знань. Тому “круглий стіл” слід проводити не на початковому етапі навчання, а після закінчення роботи над темою або декількома сюжетними темами.

Дискусія – це одна з форм організації суперечки, так званого словесного змагання. Це обмін думками щодо будь-якого предмета з метою досягнення єдності у поглядах на цей предмет. Обов’язковою умовою дискусії є наявність будь-якого суперечливого питання. Кінцеве його вирішення виробляється в ході дискусії. Для успішного її проведення учасники повинні володіти знаннями про предмет обговорення, мати власну думку з цього приводу, володіти прийомами впливу на партнерів і мистецтвом ведення бесіди [10].

Для успішного формування комунікативної компетенції студентів з іноземної мови необхідно дотримуватись певних умов. Навчання за традиційними методами відбувалося так, що в центрі навчального процесу перебував викладач, котрий повідомляв студентам інформацію, надавав перелік необхідних для вивчення термінів, після чого відбувалося заучування та відтворювання матеріалу. Це був так званий “teacher-centered approach” де вчитель був суб’єктом, а студент – об’єктом. Важливою умовою є застосування широко поширеного у Європі “person-centered approach” – “особистісно орієнтований підхід”, при якому однаково важлива як особистість студента, так і особистість викладача, кожен з них стає суб’єктом власного розвитку, адже людина розвивається та удосконалюється лише тоді, коли є активна та діє самостійно. При такому підході студент не лише заучує та відтворює інформацію, а й висловлює своє ставлення до почутого, вносить певні корективи. Під час навчання необхідно створити умови для активної й вільної участі кожної особистості у спільній діяльності. Такими умовами повинні бути: забезпечення студентам, які навчаються спілкуватися англійською мовою, можливості вільного висловлювання своїх думок і вираження почуттів у процесі взаємодії з іншими; створення обставин, за яких кожен учасник групового спілкування залишається у фокусі уваги інших; включення студентів у ситуації, коли самовираження особистості стає важливішим, ніж демонстрація мовних знань; коли заохочуються навіть суперечливі, парадоксальні, сумнівні твердження, якщо вони свідчать про самостійність тих, хто навчається, їхню активну позицію; обставини, за яких учасники спілкування

почувають себе у безпеці від критики, переслідування за помилки і покарання; використання мовного матеріалу підпорядковане завданню індивідуального мовленнєвого задуму; мовний матеріал відповідає мовленнєво-мисленнєвим можливостям того, хто говорить; відносини будуються на паритетних засадах, толерантності, співпереживанні, розумінні іншого; спілкування здійснюється без зайвої конкуренції і критиканства.

Водночас, коли студент припускається мовленнєвих помилок, доцільно вважати це явище не лише можливим, а й досить нормальним. Оволодіння англійською розмовною мовою допускає деякі відхилення від писемної мови [10].

Також важливою умовою є урахування інтересів певної групи і її студентів. Стосунки у колективі бувають різними, іноді досить складними. Під час обговорення комунікативних ситуацій учені рекомендують не лише поділяти учасників обговорення на групи, а при цьому поділі враховувати бажання студентів працювати разом [7, 38]. Важливою умовою є при створенні комунікативних ситуацій враховувати їх рівень складності та рівень комунікативної підготовки студентів.

Вищезгадані умови, на наш погляд, є необхідними для формування комунікативної компетенції з іноземної мови.

Висновки. Отже, для формування у студентів вищих навчальних закладів комунікативної компетенції необхідно використовувати комунікативні та нетрадиційні методи навчання, враховувати психологічні особливості юнаків, уміло підбирати форми та засоби, створювати комунікативні ситуації, дотримуватися умов, необхідних для активної участі кожного студента на занятті.

1. Андриевская В.В. *Возрастные особенности учебной деятельности старшеклассников на уроках иностранного языка* / В.В. Андриевская // *Иностр. яз. в школе.* – 1987. – № 6. – С. 3 – 8.

2. Беляев О.М. *Концепція мовної освіти в Україні* / О.М. Беляев, М.С. Вашуленко, В.М. Плахотник // *Рідна школа.* – 1994. – № 9. – С. 1 – 73.

3. Вайсбурд Л.М. *Типология учебно-речевых ситуаций* / Л.М. Вайсбурд // *Психолого-педагогические проблемы интенсивного обучения иностранным языкам.* – М.: Просвещение, 1981. – 316 с.

4. Выготский Л.С. *Педагогическая психология* / Под ред. В.В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1991. – 479 с.; Кон И.С. *Психология ранней юности.* – М.: Просвещение, 1989. – 225 с.

5. Казарцева О.М. *Культура речевого общения: теория и практика обучения: Учебное пособие* / О.М. Казарцева. – 2-е изд., – М.: Флинта, Наука, 1999. – 496 с.

6. Кон И.С. *Психология ранней юности* / И.С. Кон. – М.: Просвещение, 1989. – 225 с.

7. Куклина С.С. *Коллективная учебная деятельность в группе на завершающих этапах овладения иноязычным общением* / С.С. Куклина // *Иностр. яз. в школе.* – 2000. – №6. – С. 37 – 41.

8. *Особенности обучения и психического развития школьников 15 – 17 лет* / Под ред. И.В. Дубровиной, Б.С. Кругловой. – М.: Педагогика, 1988. – 190 с.

9. Складенко Н.К. *Обучение диалогической речи с использованием ролевой игры в VII классе* / Н.К. Складенко, Т.И. Олейник // *Иностр. яз. в школе.* – 1985. – №1. – С. 29 – 30.

10. Столяренко О. *Використання нетрадиційних методів комунікативного спілкування у навчанні англійської мови* / О. Столяренко // *Рідна школа.* – 2003. – № 9. – С. 47 – 49.

11. Ярова О. *Сучасні підходи до навчання іноземних мов* / О. Ярова // *Рідна школа.* – 2003. – № 9. – С. 61 – 63.

12. Granmer D. *Motivating High Level Learners* / D. Granmer. – L.: Longman, 1996. – 123 p.

13. Hadfield Jill. *Communication games* / Jill Handfield. – Nelson, S. 1990.

14. Haitink A. *Kooperatives Lernen. Teamlernstrategien und wie sie funktionieren können* / A. Haitink, J. Haenen // *Fremdsprache Deutsch.* – 2002. – Heft 26. – S. 18 – 23.

Стаття надійшла до редакції 05.05.2014

“Мову чудову, глибинне і пружне слово, немов гостру зброю, дав нам народ”

Дмитро Павличко

український поет, перекладач, літературний критик, громадсько-політичний діяч

